SİNEMA

Filmler

"Anahtar"

Carl Foreman 1952 de McCarthysm'in kurbanı olarak İngiltereye göç ettiği vakit, son yılların en tanınmış Amerikan senaryocuları arasında yer alıyordu. Arkada "The Champion - Şampiyon", "Home of the Brave - Cesurlar yurdu", "The Men - Erkekler", "Cyrano de Bergerac" ve bilhassa "High Noon - Kahraman şerif"in senaryolarını bırakmıştı. Sonra, aradaki bazı önemsiz, "anonim" çalışmalar bir yana bırakılırsa, İngiltereye altı yıl süren bir işsizlik devri başladı. McCarthy'nin göçüp gitmesi, McCarthysm'in eski hızını kaybetmesi üzerine Foreman geçen yıl İngilterede kendi prodüksiyon şirketi olan "Open Road" ı kurdu. Prodüktörlüğünü yaptığı ve senaryorsunu hazırladığı "The Key - Anahtar"ı, İngiliz rejisörü Sir Carol Reed ile birlikte çevirmeğe başladı.

Foreman "Anahtar"da, altı yıl önce bıraktığı yerden işe başlamak istemiş. Foreman'ın meslek hayatında bir dönüm noktası olan en önemli eseri "Kahraman şerif", altı yıl sonra Foremanın rüyalarına girmekte devam ediyor, fakat "Anahtar"da varılan netice "Kahraman şerif" dekinden çok başka. Foreman'ın "Kahraman şerif"te anlattığı şey, küçük bir bir çevrede korkunun yarattığı panik havası, bu panik havası içinde çeşitli insanların davranışları, bu insanlarla çatışma halinde olan "yalnız" bir adamın mücadelesi idi. Kasabanın rahat, sâkin zamanında birer "insanlık" nümunesi olan kimseler, dört azılı haydutun kasabaya geleceğini duyunca korkuya kapılıyorlar, hepsi birer bahane bulup, sevgili dostları olan şerifi ortada yapayalnız bırakıyorlardı. "Kahraman şerif" aynı zamanda bir "cesaret" denemesiydi de. En yakın dostlarından henüz evlendiği karısına kadar herkesin tek başına bıraktığı, artık yaşlanmağa yüz tutmuş, yorgun, cesareti kırılmış şerif, kendi korkusunu yenmeğe çalışarak "insanca yaşama" nın icaplarını yerine getiriyordu.

"Anahtar"da Foremanın çıkış noktası yine "korku". İkinci Dünya Savaşının ilk günleri.. Alman denizaltıları, İngiltere'ye Amerikan yardım malzemesi taşıyan konvoyları Atlas Okyanusunda hallaç pamuğu gibi atıyorlar. Torpillenen, yanan fakat henüz batmamış gemilerin tek kurtuluş ümidi, küçük bir şilebe bağlanarak limanda götürülmek. "Anahtar"ın kahramanları, intihardan farksız olan bu işi üzerine alan şilep kaptanları. Çoğu, gönüllü olarak giriştikleri bu işi sonuna kadar götüremiyor. Düşmanın getirdiği ölümden kurtulanlar intihar ederek yahut da kendilerini alkole vererek ortadan çekiliyorlar. Bunlardan biri, İngiliz kaptanı Chris Ford - Trevor Howard- öbürlerinden ayrı bir oyalanma tarzı bulmuş, bir pansiyonun en üst katında İsviçreli bir kızla, Stella -Sophia Loren- ile yaşıyor. Aslında Stella, ölümü yaklaşan her şilep kaptanının, yedek anahtarla birlikte başka bir kaptana devrettiği bir kız. Kaptan Ford da bu talihlilerin üçüncüsü. Foremanın senaryosu, dördüncünün gelişiyle başlıyor. Bu, Fordun eski bir dostu olan bir Amerikan gönüllüsüdür. On yıldan fazla zamandır denizden uzak kalan David Ross -William Holden- giriştiği işin ne kadar tehlikeli olduğunu az zaman sonra anlıyor. Kaptan Fordun ölümü üzerine, kendisine bıraktığı yedek anahtarla Stella'nın yanında onun yerini almakta fazla tereddüt göstermiyor. Çok geçmeden ikisi arasında, evvelki geçici maceralara benzemiyen hakiki bir aşk doğuyor. Rossun bütün gayreti, korkusunu yenmeğe ve ölümü atlatmaya çevriliyor. Fakat, yüzde yüz ölümle sonuçlanması muhakkak bir sefere çıkmak üzere bulunan Ross birden paniğe kapılarak "anahtar"ı, başka bir şilep kaptanına devrediyor. Ölümden kurtulup döndüğü vakit ihanete uğramış Stella'nın kendisini kovduğunu görüyor. Daha sonra da, Stella'nın, "anahtar devri" işine son vererek artık Londra'ya yerleştiğini duyuyor. Tek ümidi Stellayı Londrada bulup kendisini affettirmektir.

Loren ve Holden "Anahtar"da

Korku üzerine varyasyonlar

Güme giden maksat

Foreman'ın, "Kahraman Şerif"ten çok farklı bir çevrede, aynı sonuca erişmek için giriştiği çalışma ne kadar iyi niyetli ve sağlamsa da, "Anahtar"ın eninde sonunda dolaşıp vardığı nokta, "Kahraman şerif"tekinden çok uzakta kalıyor. Bunun sebebi, "Anahtar"ın başlama noktasından varış noktasına kadarki müddet içinde işin içinde başka başka maksatların, çok değişik kabiliyetlerin karışmasıdır.

Önce, Foreman'ın kendisine temel olarak aldığı roman geliyor. "Anahtar", Jan de Hartogun "Stella"sından adapte edilmiştir. Hartog'un romanı, esrarengiz Stella'yı, bir liman çevresinde, tanıdığı gemicilere ölüm getiren uğursuz bir kadın olarak ortaya koyar. Hartogun romanında Stella, mistik bir havaya bürünmüş bir ölüm meleğidir. Bir kaptanı uğurlamak için limana geldi mi, o kaptan için artık ölümden kurtuluş yok demektir. Foreman, bu mistik hikâyeye ne kadar gerçek havası vermeğe çalışmış, olayları bir mantık zincirine bağlamış da olsa zaman zaman o da bu havaya kapılmaktan geri kalmıyor. Hatta Foremanın gerçek bir havaya bürüme çabası içinde, aradaki bu mistisizme kayış, daha çok göze çarpıyor.

Jan de Hartog ile Foreman arasındaki çıkış noktaları ne kadar ayrıysa, prodüktör ve senaryocu Foreman ile rejisör Carol Reed arasındaki, hikâyeye yaklaşış şekli de o kadar farklı. Foremanın bir savaş fonu üzerinde "korku" temasını işlemeğe çalıştığı yerde, Reed korku temasını ikinci plâna atıp ortaya bir savaş filmi, İngilizlerin onbeş yıl sonra hâlâ bir türlü sonunu getiremedikleri bir savaş filmi çıkarmak istiyor. Böylelikle Kaptan Fordun, kaptan Rossun ve Kaptan Kanein şilepleriyle Atlas Okyanusunda giriştikleri birbirine benzer maceralar, korku temasını çok gerilerde bırakarak her hangi bir savaş filmi kılığına giriyor.

Amerikalı Carl Foreman, İngiliz Carol Reed, İtalyan Sophia Loren, İngiliz Trevor Howard, Amerikalı William Holden gibi değişik mizaçta ve kabiliyette insanların bir araya gelmesi filmdeki bu görüş ve anlayış ayrılıklarını kuvvetlendiriyor. Foremanla işbirliği yapan Reed, en büyük kusuru olan akademizmine rağmen bütün filmlerinde gösterdiği şahsi üslûbunu burada belli belirsiz denebilecek bir ölçüde kullanabiliyor. Öyle ki, "Anahtar"ı Reed'in çevirdiğine, jenerikte adı olmasa inanmak zor. Daha çok, Hollywoodun üslûp olmıyan vasat rejisörlerinden birinin elinden çıkmışa benziyor. William Holden, alabildiğine zorlama, yapmacık bir oyun çıkarıyor. Sophia Loren, Stellanın esrarengiz havasını ancak ağzını açıp konuşmamakla verebiliyor. Bütün bu bocalamalar içinde işini başarıyla yürüten tek insan Trevor Howard. Rahat, tabii, akıcı bir oyunu var.

Fakat, "Anahtar"ı saran kararsızlık havası filmin çevrilişi ile de bitmiyor: Jan de Hartog'un romanı, Stella'nın ölümüyle biter; Foreman'ın fil-

mi Londra'da ilk gösterildiği vakit, Stella'yı Londra'ya götürecek olan trene yetişmek üzere koşan, fakat yetişemediği trenin ardından bakakalan Ross'un görüntüsüyle bitiyordu. Türkiye'deki versiyonda ise Ross son dakikada trene atlıyor ve Stella tarafından affediliyor!..

"Üç sevgili"

Genç Fransız rejisörleri içinde Michel Boisrond meslek tecrübesi en fazla, usta rejisörlerin yanında çıraklık devresi geçirmek bakımından et talihlî olanıdır. Bugün 38 yaşında olan Boisrond 1945 ten itibaren Gilles Grangier, Jean Delannoy, Robert Vernay, Jacques de Baroncelli, Jean Cocteau, Pierre Billon'un asistanlığını yaptıktan başka bilhassa René Clair'in üç filminde -"La beauté du Diable- Şeytanın güzelliği", "Les belles de nuit - Gece güzelleri", "Les grandes manoeuvres - Hileli aşk"- arka arkaya rejisör yardımcılığında bulunmuş, Orson Wellesin "Confidential Report-Ölüm raporu"nda da prodüksiyon direktörlüğü yapmıştır. Ama 1955 teki ilk filmi "Cette sacré gamine - Şu mübarek yumurcak"tan bu yana çevirdiği beş filmde, ustalarından apayrı bir yol tutturmuş, Amerikan hafif komedisinin Fransız mizacı ile karışımından meydana gelen bir komedi çeşidinde ihtisas kazanmıştır. Geçen hafta İstanbulda oynıyan "Une parisienne - Parisli kız" ile bu filmden sonra çevirdiği ve Ankarada "Parisli kız" dan önce gösterilen "Faibles femmes - Üç sevgili", Boisrond'un hususiyetlerini en çok ortaya koyan eserlerdir. Suya sabuna dokunmayan bir konu, hiçbir vakit hicve ulaşmıyan bir hafif komedi anlayışı, ayrı ayrı sahneler halinde düşünülmüş ve ard arda sıralanmış komik durumlar, cinsiyet karşısında serbest, "şakacı" bir tutum...

Sophie Cathala'nın "Mèurtre d'un serin - Bir budalanın öldürülüşü" adlı romanından Anette Wademant - "Parisli kız"ın adaptasyoncusu ve Boisrond tarafından adapte edilen "Üç sevgili", çok genç ve modern bir Don Juan'ın macerasını anlatıyor. Üç genç kızı aynı zamanda idare etmeğe çalışan, fakat bunun farkına varan kızlar tarafından öldürülmeğe teşebbüs edilen bir Don Juan. Sonunda, kurbanlarından biriyle evlenerek kendi tuzağına kendisi düşmesi bakımından "Hileli aşk"ı andıran, üç genç kızın hayallerindeki öldürme sahneleri ile hakikatteki sahneler arasındaki farkı ortaya koyması bakımından Preston Sturges'un "Unfaithfully Yours - Çıldırtan şüphe"sine benziyen film, "Amerikanize bir hava ile onlardan ayrılıyor, zaman zaman da "meselesiz" bir James Dean filmi kılığına bürünüyor. Boisrond, geniş perde ve güzel kullanılmış renkli fotoğraflar içinde caz, dans partileri, yüzme havuzu, motosiklet, otomobil, zengin, rahat ve başıboş bir hayat gibi unsurları karıştırdığı tek tek sahnelerde, bir hafif müzik meraklısını otomatiğindeki on plâk boyunca oyalıyan pikap kadar cezbediyor. Rahatsız etmiyen, eğlendiren, iki saati hoşça geçirten ve sonra hemen unutulması bir olan hafif müzik...

"Kalpaklılar"

«Kalpaklılar", geçen yıldan beri yeniden moda olan millî mücadele filmlerinden biri ve iki yıllık rejisörlük hayatında on film meydana getiren Nejat Saydamın son eseridir. Film, Samim Kocagözün "Vatan"da ilk kısmı tefrika edilen romanıyla aynı adı taşıyor ve jenerikteki kayda bakılırsa bu romandan adapte edilmiş. Samim Kocagöz bu kadar zayıf bir roman mı yazmış, yoksa adaptasyoncular Samim Kocagözün romanının hakkından mı gelmişler? Bunu anlıyabilmek için Kocagözün romanını okumak lâzım, fakat tefrika roman takibetmek işkencesini göze alamadığımız için bunu bir tarafa bırakalım. Mühim olan, "Kalpaklılar"ın beyaz perdedeki şeklidir. Doğrusu istenirse beyaz perdedeki şekil, bir millî mücadele filmine değil, bir hırsız-polis hikâyesine yaraşır. Üstelik bayat bir hikâye. Zira "Kalpaklılar" daki şahısların durumları ve bu şahısların karşılaştıkları hâdiselerden çoğu, bundan 27 yıl önce Muhsin Ertuğrulun "Bir millet uyanıyor"unda da anlatılmıştı: İşgal altındaki İstanbul. Filmin kadın kahramanına âşık bir yaver, yaverin rakibi durumuna geçen gizli teşkilât mensubu bir subay, bir cephaneliğin basılması, cephanelerin Anadoluya kaçırılması, hakikatı anlayıp saf değiştiren askerler, yerine getirilmiyen bir idam hükmü...

"Kalpaklılar" ele aldığı şahısları ve durumları geliştirip işleyeceğine, hırsız - polis hikâyesini dallandırıp budaklandırmaya çalışıyor. Filmin zayıflığı, daha temelden, çıkış noktasından başlıyor. Ortada değişik yaşta, değişik tipte, ayrı ayrı çevrelere mensup farklı görüşlerde insanlar var. Bu insanların karşısına, ister istemez hepsi üzerinde şu veya bu bakımdan tesirini gösterecek büyük bir içtimaî hâdise çıkıyor. Senaryocunun ve rejisörün yapacağı şey, bu büyük içtimai hâdise karşısında bu değişik şahısların gösterdikleri tepkileri, geçirdikleri istihaleleri göstermektedir. Halbuki "Kalpaklılar" daki şahıslar, en basit psikolojik temellerden mahrum, birer kukladan farksız yaratıklar. Senaryocunun ve rejisörün keyfine göre davranıyor, onların keyfine göre şu durumdan bu duruma geçiyor, şu veya bu safta yer alıyorlar. Zira senaryocu ve rejisör, bir bütünlüğü olan şahıslar yaratmaya, bir karışıklık devrinin altüst ettiği durumları ortaya koymağa değil, sadece hırsız - polis hikâyesindeki gidişe bu şahıs ve durumları uydurmağa çalışmışlar. Bu tutumun ne kadar yanlış, ne kadar yıkıcı olduğunu anlamak için, filmin en usta oyuncusu Ulvi Uraza bir göz atmak yeter.

"Kalpaklılar", ancak Nejat Saydamın öteki filmlerine nisbet edildiği vakit belirli bir gelişmeyi göstermektedir. Aradaki farkı anlıyabilmek için, rejisörün aynı hafta içinde oynıyan öteki filmi "Aşkın Gözyaşları"nı seyretmek yeter. "Kalpaklılar"daki Nejat Saydam daha derli toplu, daha titiz çalışmaya gayret eden bir rejisör. Fakat eninde sonunda, kendi kendisini geçiyor ki, bu da büyük bir başarı sayılamaz. Filmin birkaç yerine "tadımlık" fon müziği serpiştiren Yalçın Tura, Saydam kadar da talihli değil, zira "Kalpaklılar"daki müziği, "Zümrüt"teki müziğinden bile geride kalıyor.

"Üç Sevgili"den bir sahne

Hafif müzik